بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

علی خانی[1] حمیدرضا محمدی[2]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۰۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۱۱/۰۴

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست سوم، شماره ۸۶، بهار ۱۳۹۹

چکیده

یکی از مکاتب اثرگذار در عصر حاضر مکتب امام خمینی (ره) است. افراد فراوانی تحت تأثیر این مکتب حرکات خود را انجام داده‌اند و برخی از آن‌ها به علت گستردگی و نفوذ حرکت خود دارای مکتبی ذیل مکتب حضرت امام(ره) هستند که ازجمله این افراد شهید حاج قاسم سلیمانی است که مقام معظم رهبری تأکیددارند که ایشان را تحت عنوان یک فرد ندیده و به‌عنوان یک مکتب ببینیم. این تحقیق، مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی را موردبررسی و تحلیل قرار داده است. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل مضمون، بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با مکتب شهید سلیمانی را موردمطالعه قرار داده است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که درمجموع تعداد ۱۶۴ مضمون اصلی از بیانات معظم له استخراج‌شده است که ذیل ۶ مضمون سازمان‌دهنده جای گرفته‌اند. این ۶ مضمون عبارت‌اند از: ویژگی‌های شهید، اقدامات شهید، برکات این شهادت عظیم، وظیفه مردم، ایام‌الله و نهاد انسانی نیروی قدس. درنهایت این ۶ مضمون سازمان‌دهنده ذیل مضمون فراگیر مکتب حاج قاسم سلیمانی جای گرفتند. شبکه مضامین حاصله، مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی را نشان می‌دهد.

واژگان کلیدی:

مقام معظم رهبری، مکتب شهید سلیمانی، نیروی قدس، مردم، شهادت، محور مقاومت، تحلیل مضمون

---

[1] . دکتری مدیریت بازرگانی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) a.khani۱۳۹۱@gmail.com

[2] . دانشجوی دکتری مدیریت سیستم‌ها، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

۱- مقدمه و بیان مسأله

مکاتب فراوانی تاکنون در جهان ظهور و نمود داشته‌اند، برخی مکاتب از سوی پیامبران و الهیون بوده است و برخی مکاتب از سوی مادیون بوده است و هر یک با توجه به قدرت خود دارای گستره خاصی بوده است. یکی از مکاتب اثرگذار در عصر حاضر مکتب امام خمینی (ره) بوده است. برخی نیروهای مکتب امام (ره) به‌قدری بزرگ و اثرگذار بوده‌اند که خود دارای مکتبی ذیل مکتب حضرت امام (ره) هستند ازجمله این افراد می‌توان از شهید حاج قاسم سلیمانی نام برد، شهیدی که با شهادتش در تاریخ جهان و انقلاب اسلامی نقش‌بست. یک فرد اگر در تاریخ زمان خودش عامل مؤثری نباشد و نقش مؤثری نداشته باشد و آینده را نسازد، او عملاً وارد در تاریخ نیست و نبوده است. اکثریت میلیون‌ها و میلیاردها افرادی که در یک‌زمان زندگی می‌کنند به‌گونه‌ای از روی زمین خاکی رخت برمی‌بندند که گویا تاکنون وجود نداشته‌اند و اگر از نوادگان آن‌ها نیز در موردشان بپرسید اطلاعی از احوالاتشان ندارند، ولی عده معدودی هستند که نامشان بر تاریخ نقش می‌بندند و آیندگان آن‌ها را یاد می‌کنند، ازجمله این افراد انبیای الهی، برخی فیلسوفان، برخی سرداران، برخی اندیشمندان و برخی پادشاهان هستند (مطهری، ۱۳۹۰: ۱۹-۲۰).

حضرت امیر علیه‌السلام در رابطه بامطالعه حال افراد پیشین به فرزندش چنین می‌فرماید: «فرزندم! من هرچند عمر پیشینیان را یکجا نداشته‌ام، ولی در اعمال آن‌ها نظر افکندم، در اخبارشان اندیشه نمودم و در آثارشان به سیر و سیاحت پرداختم، آن‌چنان‌که گویی همچون یکی از آن‌ها شدم، بلکه گویی من به خاطر آنچه از تجربیات تاریخ آنان دریافته‌ام با اوّلین و آخرین آن‌ها عمر کرده‌ام» (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱). مطالعه احوال انسان‌های دیگر دارای اهمیت فراوانی است که در این میان مطالعه احوال انسان‌های خوب از ارزشی دوچندان برخوردار است، چراکه علاوه بر آموزندگی‌های معمول مطالعه تاریخ برای دیگران، نقش الگویی نیز دارند و قرآن کریم در مواردی دستور به الگو گیری از افراد خاصی داده است به‌طور مثال می‌توان از حضرت ابراهیم علیه‌السلام (ممتحنه، ۴-۶) و پیامبر خاتم صلی‌الله علیه و آله و سلم (احزاب، ۲۱) نام برد. یک دلیل مهم استفاده از اسوه در دین را می‌توان در تأثیر بالای این نحوه تربیتی بر تربیت انسان‌ها دانست، درواقع شناخت ویژگی‌های لازم جهت رشد ازنظر اسلام دو راه دارد: یک‌راه این است که ببینیم قرآن در درجه اوّل و سنت در درجه دوم انسان کامل را چگونه توصیف کرده‌اند، راه دوم شناخت انسان کامل، از راه بیان‌ها نیست که ببینیم در قرآن و سنت چه آمده است، بلکه از این راه است که افرادی

عینی را بشناسیم که مطمئن هستیم آن‌ها آن‌چنان‌که اسلام و قرآن می‌خواهد، ساخته‌شده‌اند و وجود عینی انسان‌های کامل اسلامی هستند (مطهری، ۱۳۷۳: ۱۵-۱۶).

در عصر حاضر که امام معصوم علیه‌السلام در غیبت کبری هستند، علاوه بر تاریخ ۲۵۰ ساله معصومین علیهم‌السلام می‌توانیم از صالحین و شهدایی که رهروی راه این بزرگان بوده‌اند بهره بجوییم، مقام معظم رهبری در این رابطه می‌فرمایند: « در دوران گذشته، وقتی‌که یک نمونه از این نمونه‌های شهدای امروز ما، از تاریخ صدر اسلام انتخاب و معرفی می‌شد و شرح‌حال او بیان می‌گردید، تغییر واضح و شگفت‌آوری در دل‌ها و جان‌ها و حتی در هم‌ها و نیّت‌ها به وجود می‌آورد. هر یک از این ستارگان درخشان، می‌تواند عالمی را روشن کند. بنابراین، حقیقت شهادت حقیقت عظیمی است» (بیانات در دیدار جمعی از خانواده‌های شهدا، ۷۶/۰۲/۱۷).

شهید سلیمانی که پیروی راستین علی ابن ابی‌طالب علیه‌السلام بود را می‌توان مانند مولا جمع اضداد دانست. در میدان نبرد کسی هماورد او نبود ولی شب‌ها در نماز شبش و در روضه‌های اهل‌بیت به‌قدری رقیق‌القلب بود و به شکلی گریه می‌کرد که انگارنه‌انگار همان مرد مقتدر میدان نبرد است، دشمن از ترس نام حاج قاسم صحرا به صحرا و شهر به شهر فرار می‌کرد ولی فرزندان شهدا جایی امن‌تر از آغوش او پیدا نمی‌کردند. او بی‌ریا بود ولی در دفاع از دین در مقام یک سخنور، از فصیح‌ترین افراد بود و چه بسیار صفات دیگری که در این نوشتار برخی از آن‌ها در کلام «مقام معظم رهبری» استخراج‌شده است. شناسایی و تبیین مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی، در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی، کمک می‌کند تا مسیر تربیت شهید سلیمانی‌های آینده، هموار شود.

مقام معظم رهبری(مدظله) در مورد شهید سلیمانی معتقدند: «به شهید حاج قاسم سلیمانی به چشم یک فرد نگاه نکنیم؛ به چشم یک مکتب، یک‌راه و یک مدرسه درس‌آموز نگاه کنیم» (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۹۸/۱۰/۲۷). بنابراین به‌منظور شناخت مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی باید در کنار ویژگی‌ها و اقدامات شهید، برکات این شهادت عظیم، وظیفه مردم، ایام‌الله و نهاد انسانی نیروی قدس هم بررسی شود.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

۲-۱ ادبیات نظری

واژه «مکتب»[1]دال بر مفاهیم مختلفی است. فرهنگ فارسی معین واژه «مکتب» را چنین تعریف می‌کند: «جای درس خواندن؛ مدرسه؛ نظریه فلسفی، هنری، ادبی؛ جمع آن:

مکاتب».[۱] کتاب فرهنگ فارسی ذیل تعریف خود از مکتب می‌گوید: «مجموعه معتقدات یک استاد را که شایع شده مکتب آن استاد گویند».[۲] فرهنگ لغت وبستر[۳]«مکتب[۴]» را چنین تعریف می‌کند: «سازمانی که دستورالعمل آماده می‌کند مثل دستورالعمل‌هایی برای آموزش کودکان [مدرسه]، دانشگاه، کالج؛ محلی برای تدریس یا یادگیری؛ منبع معرفت و علم؛ گروهی از افراد که دارای یک آموزه مشترک هستند یا از آموزه‌هایی مشترک پیروی می‌کنند (مانند فلسفه، کلام یا پزشکی)؛ گروهی از افراد که دارای نظرات و یا رفتار مشابه باشند»

گرجی مکتب را مجموعه افکار و آرای علمی منسجم و نظام‌مند که متعلق به یکی از صاحب‌نظران یا گروهی از همفکران است، می‌داند. ضیایی فر در تعریف مختار خود از مکتب، دو عامل را فصلِ تعریف مکتب معرفی می‌کند، یکی اینکه مکتب به آن اختلاف‌نظرهای درون یک‌رشته علمی گفته می‌شود که اجزای هر یک از دیدگاه‌های علمی انسجام و نظام‌مندی داشته باشد و به تعبیر دیگر، اختلاف‌نظرها صرفاً ازنظر کمی متفاوت نیست تا بگوییم مکاتب در مسائل متعدد و چشم‌گیری تفاوت دارند، بلکه باید میان اجزای یک مکتب همخوانی و انسجام درونی باشد. دیگر اینکه این اختلاف‌نظرها ریشه در امور بیرون علمی داشته باشد و در هر مکتب، تناسب میان امور برون علمی پذیرفته‌شده و مسائل آن علم باشد (ضیایی فر، ۱۳۸۶: ۱۷۵-۱۷۰).

هدایتی مهم‌ترین ویژگی‌های یک مکتب را چنین برمی‌شمارد(هدایتی، ۱۳۹۳):

- یک طرح جامع و منسجم است.
- اجزای آن نظام‌مند و هماهنگ است.
- دارای ویژگی متمایزکننده است.
- دارای جهان‌بینی خاص و دستورالعمل‌هایی برای تحقق آن است.
- هم‌زمان جنبه‌های مختلف درون علمی و برون علمی را موردتوجه قرار می‌دهد.
- ضمن تعیین مسئولیت، الهام‌بخش است.
- دارای حدومرز و ضوابط مشخص است.
- دین نیست، بلکه اعم از دین است.

شهید مطهری اصطلاح «مکتب» را چنین تعریف می‌کند: «یک تئوری کلی، یک طرح جامع و هماهنگ و منسجم که هدف اصلی، کمال انسان و تأمین سعادت همگانی است و در آن،

---

[۱] vajehyab.com
[۲] dictionary.abadis.ir
[۳] Webster
[۴] School

خطوط اصلی و روش‌ها، بایدها و نبایدها، خوب‌ها و بدها، هدف‌ها و وسیله‌ها، نیازها و دردها و درمان‌ها، مسئولیت‌ها و تکلیف‌ها مشخص‌شده باشد و منبع الهام تکلیف‌ها و مسئولیت‌ها برای همه‌ی افراد بوده باشد» (مجموعه آثار شهید مطهری . ج۲، ص: ۵۵). همان‌گونه که از این تعریف مشخص است مکتب هم مجموعه‌ای از هست و نیست‌ها را معرفی می‌کند و هم بایدونبایدها را مشخص می‌کند.

طبق جستجوهای صورت پذیرفته در کلام مقام معظم رهبری نگاه ایشان به مکتب بدین شکل است: « ارادت مردم به امام بزرگوار، به معنی پذیرش مکتب امام به‌عنوان راه روشن و خط روشن حرکت عمومی و همگانی ملت ایران است؛ یک راهنمای نظری و عملی است که کشور و ملت را به عزت و پیشرفت و عدالت می‌رساند». با توجه به اینکه این نگاه به تعریف استاد شهید مطهری (ره) نزدیک‌تر است، تعریف مختار از مکتب در این پژوهش تعریف شهید مطهری (ره) است و در این پژوهش به دنبال استخراج راهنمای نظری (هست و نیست‌ها) و عملی (بایدها و نبایدها) در مکتب شهید بزرگوار حاج قاسم سلیمانی از نگاه امام خامنه‌ای هستیم.

با این تعریف می‌توان ویژگی‌های مکتب سلیمانی را که شامل خطوط اصلی و روش‌ها، بایدها و نبایدها، خوب‌ها و بدها، هدف‌ها و وسیله‌ها، نیازها و دردها و درمان‌ها، مسئولیت‌ها و تکلیف‌ها است را در بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با شهید حاج قاسم سلیمانی جستجو کرد و مؤلفه‌های آن را استخراج نمود.

البته در دیدی جامع‌تر باید توجه داشت که حاج قاسم و بسیاری دیگر از رویش‌های انقلاب اسلامی خود تربیت‌شدگان اسلام و مکتب امام خمینی (ره) هستند[۱] مکتبی که مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۹ از آن نام می‌برند[۲] و بر اصول مهم آن تأکیددارند و در بیست و پنجمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره)، اصول سیاسی این مکتب را بدین شرح برشمرده‌اند: « درهم تنیدگی معنویت باسیاست، اعتقاد راسخ و صادقانه به نقش مردم، نگاه بین‌المللی و جهانی، پاسداری از ارزش‌ها و عدالت اجتماعی»[۳] همچنین ایشان در سال ۱۳۹۰نیز مکتب امام (ره) را شامل ۳ بعد اساسی می‌دانند که عبارت‌اند از: « معنویت، عقلانیت و عدالت».[۴] اهمیت توجه به این مسئله در آنجایی است که باید توجه داشته باشیم که با توجه به اینکه

---

[۱] پیام تسلیت رهبر انقلاب در پی شهادت سردار شهید سپهبد قاسم سلیمانی و شهدای همراه او ۱۳۹۸/۱۰/۱۳

[۲] پیام به مناسبت روز ملی مبارزه با استکبار جهانی ۱۳۶۹/۰۸/۱۳

[۳] بیانات در مراسم پانزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) ۱۳۸۳/۰۳/۱۴

[۴] بیانات در مراسم بیست و دومین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) ۱۳۹۰/۰۳/۱۴

حاج قاسم سلیمانی تربیت‌یافته مکتب امام خمینی (ره) است، در مکتب حاج قاسم نیز سه بعد مهم معنویت (اخلاص)، عقلانیت (تدبیر) و عدالت وجود دارد و همواره سیاست با معنویت درهم‌تنیده است، مردم دارای نقش پررنگ هستند، نگاه حاکم بین‌المللی و جهانی است و نه در محدوده جغرافیایی محدود، این مکتب پاسدار ارزش‌های اسلامی و انسانی است و درنهایت در این مکتب نیز باید به دنبال عدالت اجتماعی در جهان بود. مطلب بسیار مهم که درنهایت باید توجه داشت قرار گرفتن مکتب حضرت امام (ره) و مکتب شهید سلیمانی ذیل مکتب اسلام ناب محمدی است.

۲-۲- پیشینه پژوهش

هرچند پیش از شهادت سردار شهید حاج قاسم سلیمانی پژوهش‌هایی پیرامون ایشان صورت پذیرفته بود ولی پس از شهادت ایشان، رویکرد پژوهشگران و محققان به نگارش کتاب، مقاله و یادداشت در مورد این شهید بزرگوار گسترده‌تر شد. جدول ذیل فهرست کارهای تحقیقی انجام‌شده در مورد شهید سلیمانی است.

نویسندگان (سال پژوهش)- روش استفاده‌شده	اهداف و یا سؤالات اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
کرم زاده و عابدینی (۱۳۹۹)، بررسی حقوقی	ابعاد حقوقی ترور حاج قاسم سلیمانی	اقدام دولت امریکا در به شهادت رساندن سپهبد قاسم سلیمانی نقض آشکار حقوق بین‌الملل می‌باشد. این اقدام بر اساس اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری جرم تجاوز محسوب می‌شود و عاملان آن قابل‌تعقیب در دیوان بین‌المللی کیفری می‌باشند. در پایان نویسندگان برخی راهکارها برای پیگیری حقوقی ترور سپهبد را مطرح می‌کنند.
محمدمهدی ظاهری (۱۳۹۹) – روش تحلیل مضمون	ارائه الگوی مدیریتی مطلوب برای مدیران عالی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریت شهید سلیمانی	مبانی اعتقادی به‌عنوان اثرگذارترین مضمون در سطح چهارم، زمینه-های فردی در سطح سوم، مشی‌های سیاسی فرهنگی اقتصادی و سیاسی در سطح دوم و زمینه‌های شغلی به‌عنوان اثرپذیرترین مضمون در الگوی پیشنهادی در سطح اول قرار گرفت. پیشنهاد می‌شود مدیران عالی از ویژگی‌هایی همچون روحیه انقلابی، وحدت‌آفرینی بین مسئولان و مسئولیت‌پذیری این شهید تأثیر بیشتری بپذیرند.
استفن تالمون و میریم هیپرتز (۲۰۲۰)، روش کتابخانه‌ای	بررسی قانونی بودن ترور حاج قاسم سلیمانی	استدلال دفاع از خود در برابر حمله مسلحانه توسط ایران به پرسنل آمریکایی در عراق توجیه معتبر و قانع‌کننده‌ای برای کشته شدن ژنرال سلیمانی طبق قوانین بین‌المللی است. بااین‌حال، این استدلال به واقعیت‌ها بستگی دارد که آیا ایران در پی تدارک حملات توسط متحدانش در عراق به نیروهای آمریکایی بوده است یا خیر؟ بدون اطلاع دقیق از این حقایق، هیچ ارزیابی قانونی از قتل نمی‌تواند انجام شود.

ابری ایملمان (۲۰۲۰)، روش تحلیل روانشناسی	بررسی پاسخ ریاست جمهوری آمریکا به اقدام تلافی جویانِ جمهوری اسلامی ایران	دو اصل راهنمای پیش‌بینی رفتاری مبتنی بر پروفایل روان‌شناختی عبارت‌اند از: ۱. شخصیت رفتار را هدایت می‌کند و بنابراین پیش‌بینی می‌کند ۲. بهترین پیش‌بینی کننده رفتار آینده رفتار گذشته است. هردوی این موارد نشان می‌دهد که در صورت اقدام تلافی‌جویانه جمهوری اسلامی ایران ترامپ دست به اقدامی شدید خواهد زد.
جیمز چین (۲۰۲۰)، تحلیل میدانی	بررسی تأثیر حادثه ترور سردار سلیمانی بر روابط کشورهای شرق آسیا با جمهوری اسلامی ایران	دولت‌های اندونزی و مالزی به‌صرف موضع‌گیری بی‌طرف و تشویق به صلح و ثبات بسنده خواهند کرد ولی مردم این دو کشور بر حمایت بیشتر از جمهوری اسلامی ایران در مقابل ایالات‌متحده آمریکا تأکید خواهند کرد.
مارک بریلیو (۲۰۱۹)، روش کتابخانه‌ای	بررسی نقش میدانی حاج قاسم سلیمانی در غرب آسیا	قاسم سلیمانی معمار سیاست ایران در منطقه خاورمیانه و مشاور مستقیم آیت‌الله خامنه‌ای است. او که روزگاری شخصیتی مرموز بود، اکنون شناخته‌شده‌ترین فرد در خاورمیانه، قهرمان شبکه‌های اجتماعی ایران است.
بیلویر سینگ (۲۰۲۰)، روش کتابخانه‌ای	بررسی تأثیر حادثه ترور سردار سلیمانی بر کشورهای شرق و جنوب شرق آسیا	سلیمانی یکی از مقامات اصلی درگیر در سیاست دفاعی و خارجی ایران بود و نقشی حیاتی در این کشور داشت. اگرچه ازنظر نظامی ایران در جنوب شرقی آسیا ضعیف است، اما در جنوب آسیا با شبه‌نظامیان مختلفی قادر به آسیب زدن به منافع آمریکا است.
آگبادا آگبادا (۲۰۲۰)، روش کتابخانه‌ای	بررسی مشروع بودن ترور سردار سلیمانی توسط ایالات‌متحده آمریکا	در صورت قریب‌الوقوع بودن تهدید سردار سلیمانی کار آمریکا قانونی بوده است ولی در رابطه با سؤال دوم آمریکا هنوز هیچ مدرکی که این ادعا را اثبات کند ارائه نداده است.
نیبراس کاظیمی (۲۰۲۰)، نقد و تحلیل	نقد کتاب «افزایش دما: پاسداران انقلاب ایران و جنگ‌ها در خاورمیانه» نوشته نادر اسکویی (ضدانقلاب)	اوسکویی می‌توانست سؤالات اساسی را بپرسد ولی با نگاه سطحی نتوانسته است از یک خلاصه کننده به مورخ تبدیل شود.
احمد صلاح هاشم (۲۰۲۰)، کتابخانه‌ای	بررسی شخصیت حاج قاسم سلیمانی و علت اقدام آمریکا و نحوه پاسخ‌دهی جمهوری اسلامی ایران	تصمیم ترامپ برای ترور ژنرال ایران، قاسم سلیمانی، یک ترور بزرگ در تنش‌های موجود بین ایالات‌متحده و ایران بود. رهبر عالی جمهوری اسلامی ایران، زمانی از ژنرال قاسم سلیمانی به‌عنوان شهید زنده انقلاب» یادکرد. عملاً غیرممکن است که ایران پاسخی ندهد، اما تهران چگونه این کار را می‌کند؟

ناصر کاوه (۱۳۹۸) - روش کتابخانه‌ای	مروری بر زندگی‌نامه شهید قاسم سلیمانی	توصیف رهبری از شهید سلیمانی، چرا مردم قاسم سلیمانی را دوست داشتند، یک خون و این‌همه برکت، شجاع و بی‌ادعا، مقاومت حکیمانه، قسمتی از جنایات هولناک داعش، نشانه‌های تولد خاورمیانه جدید، شهید قاسم سلیمانی برای آینده چه ساخت
ابوذر مهروان فر (۱۳۹۸) – روش کتابخانه‌ای	اندیشه‌های راهبردی شهید قاسم سلیمانی در حوزه ولایت، انقلاب، دفاع مقدس، شهادت، مدافعان حرم، فرهنگ و هنر	کتاب پیش رو در مورد مدافعان حرم بحث کرده و مسئله فرهنگ و هنر را در پیشرفت انقلاب اسلامی، مؤثر معرفی می‌نماید. صفات حاج قاسم ازجمله شهادت‌طلب، اندیشمند و ... از مباحث قابل‌توجه این اثر محسوب می‌گردد.
علی‌اکبر مزد آبادی (۱۳۹۸) – روش کتابخانه‌ای	زندگی‌نامه حاج قاسم سلیمانی، خاطرات شفاهی شهید	این کتاب خاطراتی را برای اولین بار از دوران دفاع مقدس تا مجاهدت‌هایی که در جبهه مقاومت سوریه و عراق شکل‌گرفته را بیان می‌کند.
گروه فرهنگی تقدیر (۱۳۹۸) – روش کتابخانه‌ای	زندگی‌نامه شهید قاسم سلیمانی	خاطرات خود گفته سردار دل‌ها از دوران دفاع مقدس و فرماندهان آن، دوران مبارزه با داعش و فرماندهی شهید سلیمانی در عراق و سوریه، مسئله جنگ ۳۳ روزه و صحبت‌های امام خامنه‌ای درباره جنگ و نقش و خاطرات سردار در آن، صحبت‌های امام خامنه‌ای و دیگران درباره شخصیت سردار دل‌ها.
مرتضی کرامتی (۱۳۹۵) – روش کتابخانه‌ای	بررسی عملکرد سردار حاج قاسم سلیمانی و نقش اساسی وی در منطقه و رابطه وی با رزمندگان	این کتاب به بررسی عملکرد سردار حاج قاسم سلیمانی و نقش اساسی وی در منطقه و رابطه وی با رزمندگان می‌پردازد؛ همچنین توصیه‌های اساسی ایشان به رزمندگان را یادآور می‌شود. سخنان چهره‌های سیاسی مطرح در مورد شهید، پیام حاج قاسم به تهدید دشمنان، نقش سردار در نابودی تکفیری و... بخش‌هایی از کتاب است.
علی‌اکبری مزد آبادی (۱۳۹۴) – روش کتابخانه‌ای	زندگی‌نامه و خاطرات حاج قاسم سلیمانی	این کتاب، حاوی سخنرانی‌های حاج قاسم از دوران دفاع مقدس تا دوره اخیر است. کتاب مصور حاضر، در قالب بخش‌های کوتاه با زبانی ساده و صمیمی نگاشته شده‌اند.
ناهید رحیمی (۱۳۹۸) – روش کتابخانه‌ای	زندگینامه شهید قاسم سلیمانی	کتاب حاضر، گوشه‌ای از سبک زندگی و دانستنی‌هایی مربوط به سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی را فراهم آورده است.
سید علی بنی لوحی (۱۳۹۸) – روش کتابخانه‌ای	آشنایی با مکتب شهید سلیمانی	در این کتاب خاطراتی را می‌خوانید که تعدادی از آن‌ها برای اولین بار منتشر می‌شوند .درواقع در سیر این کتاب، نگارنده تلاش کرده است که مطالب کتاب، به‌گونه‌ای سامان یابد تا خواننده، مکتب شهید «قاسم سلیمانی» را بیشتر بشناسد.

شعیب بهمن (۱۳۹۶)- روش اسنادی	بررسی روابط راهبردی ایران و روسیه در توافق سلیمانی و پوتین	سفر سردار سلیمانی به مسکو در تاریخ ۲ مرداد ۱۳۹۴ را بررسی می‌کند که در قالب پیمان جدیدی برای مبارزه با تروریسم در خاورمیانه ظهور پیدا کرد و به تشکیل ائتلاف ۴+۱ با حضور ایران، روسیه، سوریه، عراق و حزب‌الله لبنان منجر شد.
(دهقانی پوده و پاشایی هولاسو، ۱۳۹۹)- روش تحلیل مضمون	تدوین الگوی مکتب فرماندهی شهید قاسم سلیمانی	مکتب شهید سلیمانی در پنج بُعد «معنوی و ارزشی»، «فردی و رفتاری»، «فرماندهی و مدیریتی»، «نظامی» و «تأثیرگذاری (عملکردی)» مشخص‌شده است و درنهایت نتیجه گرفته‌شده که پیامد مکتب سلیمانی، «سعادت و شهادت» است.

تحقیق‌های داخلی انجام‌شده عمدتاً متمرکز بر استخراج خاطرات یا انعکاس صحبت‌های برخی همراهان شهید سلیمانی است و کمتر به تجزیه‌وتحلیل در مورد ابعاد مختلف شخصیتی این شهید بزرگوار پرداخته است، تحقیق‌های لاتین نیز بیشتر بر جنبه حقوقی شهادت حاج قاسم و نقش ایشان در تحولات منطقه پرداخته‌اند و به تجزیه‌وتحلیل مکتب شهید سلیمانی نپرداخته‌اند، لذا تحقیق حاضر از طریق بررسی و تبیین ابعاد مختلف مکتب شهید سلیمانی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب، کاری جدید در جامعه علمی به‌حساب می‌آید.

۳- روش تحقیق

تحقیق حاضر از حیث هدف در زمره تحقیقات توسعه‌ای قرار می‌گیرد چراکه به دنبال توسعه نگاه مقام معظم رهبری در رابطه با نگاه مکتب گونه به حاج قاسم سلیمانی است. جهت گردآوری داده‌ها از ابزار مطالعات کتابخانه‌ای با استفاده از تارنمای رسمی دفتر مقام معظم رهبری استفاده‌شده است. راهبرد کلی تحقیق کیفی بوده و از روش تحلیل مضمون برای تحلیل بیانات مقام معظم رهبری استفاده‌شده است.

تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است (شارپ و ساندرز، ۲۰۱۸: ۱) که به‌وسیله آن می‌توان داده‌های متنی متنوع و متکثر را به داده‌های غنی، یکپارچه و تفصیلی مبدل نمود. تحلیل مضمون، یکی از مهارت‌های عام و مشترک در کلیه پژوهش‌های کیفی است (ونگ و همکاران، ۲۰۱۸: ۲۰۴). شبکه مضامین بر اساس یک‌رویه مشخص، مضامین زیر را نظام‌مند می‌کند: الف(مضامین اصلی[۱](کدها و نکات کلیدی موجود در متن)، ب) مضامین سازمان دهنده[۲](مقولات به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضامین اصلی)، ج) مضامین فراگیر[۳](مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر

---

[۱] Basic Themes
[۲] Organizing Themes
[۳] Global Themes

متن به‌عنوان یک کل) سپس این مضامین به‌صورت نقشه‌های شبکه وب رسم می‌شوند که در آن مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها مانند نگاره زیر نشان داده می‌شود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۰).

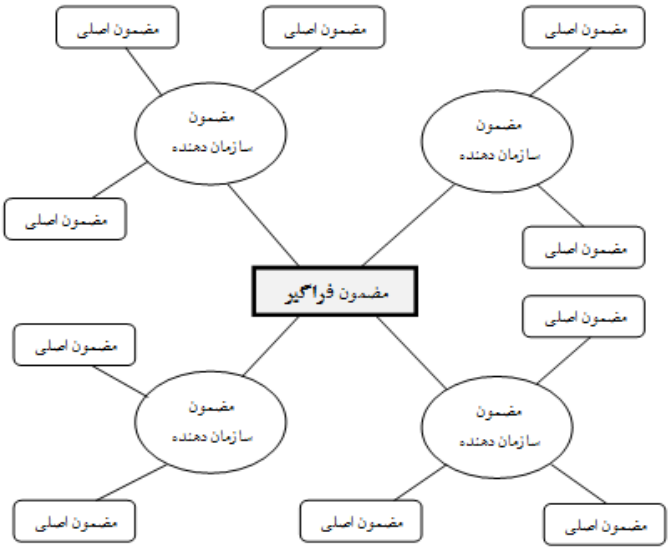

شکل ۱: ارتباط شبکه‌ای انواع مضامین با یکدیگر (سلطانی و خانی، ۱۳۹۵: ۱۲۲)

برای انجام تحلیل مضمون نرم‌افزارهای کیفی مختلفی وجود دارد که ازجمله پرکاربردترین آن‌ها نرم‌افزار MAXQDA است، در تحقیق حاضر از نسخه ۱۰ این نرم‌افزار استفاده شد. ابتدا داده‌های پژوهش که متن بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری متناسب با حاج قاسم سلیمانی بود در نرم‌افزار وارد شد و سپس پژوهشگران اقدام به استخراج مضامین اصلی کردند که شامل ۱۶۴ مضمون اصلی شد و سپس این مضامین در قالب ۶ مضمون سازمان دهنده دسته‌بندی شدند و درنهایت تمامی مضامین در قالب ارتباط شبکه‌ای انواع مضامین با یکدیگر دسته‌بندی شدند که مکتب حاج قاسم سلیمانی به‌عنوان مضمون فراگیر در مرکز این شبکه قرار گرفت.

پژوهش کیفی، خاصیت رفت و برگشتی دارد و خود اصلاح است. داده‌ها مرتباً بازبینی می‌شوند و تناسب داده‌ها و کار تحلیل مفهومی و تفسیر به‌صورت مستمر نظارت و ممیزی می‌شوند. در پژوهش‌های کیفی به تفسیر موضوع موردمطالعه پرداخته می‌شود و نیازی به ایجاد و ارائه مفهوم سنتی پایایی نیست و از عبارت «اعتباربخشی» به‌جای آن استفاده

می‌شود (دانایی‌فرد و اسلامی، ۱۳۹۰: ۱۴۱-۱۴۳). اندیشمندان معتقدند که با توجه به انعطاف روش تحلیل مضمون و نقش بسیار مهم محقق در مراحل مختلف آن پژوهشگر باید کاری را که انجام می‌دهد بـه‌طور شفاف و آشکار توضیح دهد و آنـچه می‌گوید باید با آنچه انجام می‌دهد واقعاً همخوانی و انطباق داشته باشد. به همین دلیل در پژوهش حاضر کلیه مراحل روش تحقیق مطابق آنچه در این بخش ذکرشده است انجام پذیرفت. در این حالت، نظریه و روش باید به‌طور مرتب باهم به کار روند (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

فرایند کلی انجام این پژوهش را می‌توان در شکل ذیل مشاهده نمود:

شکل ۱: مراحل انجام پژوهش

۴- یافته های تحقیق

در پژوهش حاضر به‌منظور گردآوری داده‌های اوّلیه تحقیق به جستار تارنمای اینترنتی پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)[۱] رجوع شد و تمام صحبت‌های معظم له در مورد شهید سلیمانی (چه در زمان حیات ایشان و چه بعد از شهادت) جمع‌آوری شد و کدگذاری‌های متناسب با روش تحلیل مضمون انجام شد.

حضرت امام خامنه‌ای حفظه الله در بیاناتی که حول مکتب حاج قاسم سلیمانی داشته‌اند در محورهای مختلفی صحبت کرده‌اند که این محورها عبارت‌اند از: ویژگی‌های شهید، اقدامات شهید، نهاد انسانی سپاه قدس، برکات این شهادت عظیم، ایام‌الله روزهای عطف تاریخ و وظیفه مردم. در ادامه به هر محور به‌صورت مجزا خواهیم پرداخت.

---

[۱] Khamenei.ir

۱-۴ - ویژگی های شهید

مقام عظمای ولایت ویژگی‌های متعددی را برای حاج قاسم سلیمانی برشمرده‌اند که در پنج دسته قرار می‌گیرند. این پنج دسته عبارت‌اند از: تربیت اسلامی، رهبری و فرماندهی، سیاسی، بین‌المللی و ویژگی‌هایی که بعد از شهادت ایشان بروز کرده است؛ که نمونه جدول مضامین اولیه به شکل ذیل می‌باشد.

جدول ۲: نمونه جدول مضامین اولیه بیانات مقام معظم رهبری

تاریخ	مضمون	عبارت مقام معظم رهبری
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	اخلاص بالاترین شاخصه	از همه این‌ها بالاتر، اخلاص او بود
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	عدم تظاهر	آدم گاهی اوقات می‌خواست بداند یا استشهاد کند، باید می‌گشت تا او را پیدا می‌کرد؛ خودش را جلوی چشم قرار نمی‌داد، تظاهر نمی‌کرد
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	توجه دل‌ها نشانه اخلاص بزرگ	معنویت او، شهادت او را این‌جور برجسته کرد
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	قابلیت تمرین اخلاص	ماها تمرین کنیم در خودمان اخلاص را
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	مراقبت حدود شرعی	هم درعین‌حال به شدّت مراقب حدود شرعی بود
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	احتیاط در حدود الهی	احتیاط‌هایی می‌کرد که معمولاً در عرصه نظامی، خیلی‌ها این احتیاط‌ها را لازم نمی‌دانند؛ [لکن] او احتیاط می‌کرد
۱۳۹۸/۱۰/۱۸	شجاعت	اولاً شهید سلیمانی، هم شجاع بود، هم باتدبیر بود

۱-۱-۴- نمونه برجسته تربیت‌شدگان اسلام ناب

ویژگی اصلی حاج قاسم سلیمانی که شاید بتوان گفت سایر ویژگی‌های ایشان تحت تأثیر این ویژگی قرار داشته‌اند و حاج قاسم را حاج قاسم کرده است، تربیت اسلام ناب اوست که بالاترین شاخصه شهید یعنی «اخلاص» در این بعد از شخصیت وی قرار می‌گیرد. مقام معظم رهبری در مورد ایشان می‌فرماید: «از همه این‌ها بالاتر، اخلاص او بود؛ با اخلاص بود؛ این ابزار شجاعت و ابزار تدبیر را برای خدا خرج می‌کرد؛ اهل تظاهر و ریا و مانند این‌ها نبود. اخلاص خیلی مهم است. ماها تمرین کنیم در خودمان اخلاص را» (۹۸/۱۰/۱۸).

ویژگی دیگری که در این بعد از ویژگی‌های شهید قرار می‌گیرد، شهید زنده‌بودن ایشان است، «خود شما هم که آقای سلیمانی باشید، در نظر ما شهید زنده‌اید» (در دیدار اعضا و

مسئولان ستاد برگزاری کنگره بزرگداشت سرداران و ۸ هزار شهید استان‌های کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان، ۱۳۷۶/۰۵/۱۳).

ویژگی دیگر شهید عزیز، سلیمانی گذراندن همه عمر به جهاد درراه خدا و خستگی‌ناپذیری اوست. مقام عظمای ولایت در رابطه با این ویژگی می‌فرمایند «او همه عمر خود را به جهاد درراه خدا گذرانید. شهادت پاداش تلاش بی‌وقفه او در همه این سالیان بود» (پیام به مناسبت شهادت حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

اما آخرین ویژگی شهید که در این بعد قرار می‌گیرد مراقبت حدود شرعی است، حضرت آقا در این رابطه می‌فرمایند: «مراقب بود که به کسی تعدّی نشود، ظلم نشود؛ احتیاط‌هایی می‌کرد که معمولاً در عرصه نظامی، خیلی‌ها این احتیاط‌ها را لازم نمی‌دانند؛ [لکن] او احتیاط می‌کرد» (۹۸/۱۰/۱۸). این بعد تربیتی از زندگی حاج قاسم سلیمانی به نظر مهم‌ترین ویژگی اوست، چراکه این ایمان است که به انسان جهت می‌دهد و انسان را با خود آشنا می‌کند و می‌گوید که چه باید بکند (مطهری، ۱۳۷۱: ۲۳-۲۴).

۲-۱-۴- رهبری و فرماندهی

محور دوم از ویژگی‌های شخصیتی حاج قاسم سلیمانی که او را به فردی بی‌نظیر تبدیل کرده است ویژگی‌های فرماندهی و رهبری اوست، کسی که به بیان حضرت آقا جنگاور مسلط بر عرصه نظامی بود (۹۸/۱۰/۱۸). «به یک منطقه‌ای که در محاصره ۳۶۰ درجه‌ای دشمن است، شهید سلیمانی با بالگرد وارد این منطقه می‌شود، در محاصره کامل دشمن جوان‌های خوبی در آن منطقه هستند که دست‌تنها هستند، فرماندهی ندارند، چشمشان که به حاج قاسم سلیمانی می‌افتد، جان پیدا می‌کنند، روحیه پیدا می‌کنند، انگیزه پیدا می‌کنند، محاصره را از بین می‌برند و دشمن را متواری می‌کنند و فراری می‌کنند؛ چه کسی می‌تواند این کارها را انجام بدهد؟» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷). این مثال از کارهای شهید سلیمانی چه ویژگی‌هایی را از او نشان می‌دهد، اولاً این نشان از قدرت فرماندهی این فرمانده بزرگ است چراکه خلأ اصلی جوانان شهر نداشتن فرمانده است (فرماندهی ندارند). ویژگی دومی که این خاطره مشخص می‌کند قدرت انگیزه‌بخشی این فرمانده است (جان پیدا می‌کنند، روحیه پیدا می‌کنند، انگیزه پیدا می‌کنند) و سومین ویژگی که می‌توان دریافت قدرت سازمان‌دهی شهید است، فردی که وقتی وارد در یک شهر در حال سقوط می‌شود چگونه می‌تواند رزمنده‌ها را سازمان‌دهی کند و به آن‌ها یک سازمان نظامی دهد تا بتوانند در مقابل هجوم دشمنان مقاومت کنند و محاصره را بشکنند و دشمن را متواری کنند.

دو ویژگی دیگری که از حاج قاسم هم در خاطره بالا به چشم می‌خورد و هم حضرت آقا به آن دو تصریح خاص کرده‌اند، شجاعت و تدبیر این شهید بزرگوار است «اولاً شهید سلیمانی،

هم شجاع بود، هم باتدبیر بود؛ صِرف شجاعت نبود؛ بعضی‌ها شجاعت دارند امّا تدبیر و عقل لازم برای به کار بردن این شجاعت را ندارند. بعضی‌ها اهل تدبیرند امّا اهل اقدام و عمل نیستند، دل و جگر کار را ندارند» (۹۸/۱۰/۱۸). «از هیچ‌چیز پروا نداشت؛ نه از دشمن پروا داشت، نه از حرف این‌وآن پروا داشت، نه از تحمّل زحمت پروا داشت» (بیانات در منزل حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

اما تدبیر حاج قاسم فوق‌العاده است، او شجاع بی‌تدبیر نیست که شجاعتش تبدیل شود به تهور. حاج قاسم «به دهان خطر می‌رفت امّا جان دیگران را تا می‌توانست حفظ می‌کرد؛ مراقب جان نزدیکانش، اطرافیانش، سربازانش، همکارانش در ملّت‌های دیگر که در کنار او بودند، بود» (۹۸/۱۰/۱۸).

۳-۱-۴- سیاسی

شجاعت و تدبیری که در رابطه با حاج قاسم در بخش پیش بیان شد در بعد سیاسی ایشان هم از ویژگی‌های بارزشان بوده است «این شجاعت و تدبیرِ توأمان، فقط در میدان نظامی هم نبود، در میدان سیاست هم همین‌جور بود» (۹۸/۱۰/۱۸). ازآنجایی‌که حاج قاسم پیرو ولایت بود و خط قرمز قطعی او انقلاب و انقلابی گری بود (۹۸/۱۰/۱۸) «در مسائل داخل کشور ... اهل حزب و جناح و مانند این‌ها نبود» (۹۸/۱۰/۱۸).

علاوه بر ویژگی‌های برشمرده، حاج قاسم سلیمانی دارای تأثیر کلام بالایی بود، به‌گونه‌ای صحبت می‌کرد که طرف مقابل را اقناع می‌کرد، حضرت آقا در این رابطه می‌فرمایند: «سخنش اثرگذار بود، قانع‌کننده بود، تأثیرگذار بود» (۹۸/۱۰/۱۸).

۴-۱-۴- چهره بین‌المللی مقاومت

در پیام تسلیت مقام معظم رهبری به مناسبت شهادت حاج قاسم، این شهید بزرگوار را چهره بین‌المللی مقاومت معرفی می‌کنند و اعلام می‌دارند که همه دل‌بستگان مقاومت خونخواه اویند، چراکه «حاج قاسم (رضوان‌الله تعالی علیه) به همه این جبهه بسیج به‌عنوان یک مشاور فعّال مدد رساند، کمک رساند و به‌عنوان یک پشتیبان بزرگ در آنجا ظاهر شد» (۹۸/۱۰/۱۸).

«شهید سلیمانی به معنای واقعی کلمه، قوی‌ترین فرمانده مبارز با تروریسم در این منطقه است، به همین عنوان هم شناخته‌شده است» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۴-۱-۴- چهره بین‌المللی مقاومت

در پیام تسلیت مقام معظم رهبری به مناسبت شهادت حاج قاسم، این شهید بزرگوار را چهره بین‌المللی مقاومت معرفی می‌کنند و اعلام می‌دارند که همه دل‌بستگان مقاومت خونخواه اویند، چراکه «حاج قاسم (رضوان‌الله تعالی علیه) به همه این جبهه بسیج به‌عنوان

یک مشاور فعّال مدد رساند، کمک رساند و به‌عنوان یک پشتیبان بزرگ در آنجا ظاهر شد» (۹۸/۱۰/۱۸).

«شهید سلیمانی به معنای واقعی کلمه، قوی‌ترین فرمانده مبارز با تروریسم در این منطقه است، به همین عنوان هم شناخته‌شده است» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۵-۱-۴- بعد از شهادت

حاج قاسم درواقع با شهادت مزد زحماتش را گرفت «سال‌ها مجاهدت مخلصانه و شجاعانه در میدان‌های مبارزه با شیاطین و اشرار عالم و سال‌ها آرزوی شهادت درراه خدا، سرانجام سلیمانی عزیز را به این مقام والا رسانید» (پیام به مناسبت شهادت حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳). حاج قاسم مهروموم‌ها بود که مجاهدت می‌کرد «جهادش جهاد بزرگی بود، خدای متعال شهادت او را هم شهادت بزرگی قرارداد» (بیانات در منزل حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳)؛ البته خداوند نعمت‌های بزرگی را در اختیار شهید بعد از شهادتش قرار داده است، «نعمت‌های بزرگ، آن‌هایی است که ما نمی‌بینیم، آن‌هایی که ما نمی‌فهمیم، آن‌هایی که «ما زات عَینٌوَ لا سَمِعَت اُذُنٌوَ لا خَطَرَ عَلی قَلبِ بَشر»، به دل‌های ما حتّی خطور نکرده آن‌جور نعمت‌ها، اصلاً قابل تصوّر برای ما نیست؛ [آن‌ها را] خدای متعال در اختیار او گذاشته» (بیانات در منزل حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

شهید سلیمانی با شهادتش به دوستان شهیدش پیوست. «ارواح طیّبهٔ شهیدان، روح مطهّر قاسم سلیمانی را در آغوش گرفتند» (پیام به مناسبت شهادت حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

حاج قاسم در حیات دنیایی تحسین «ولی» را برانگیخته بود و بعد از شهادتش تعظیم «ولی» را به خود اختصاص داد تا جایی که مقام معظم رهبری فرمودند: «این شهید عزیز هر وقت گزارشی می‌داد به ما -چه گزارش کتبی، چه گزارش شفاهی- از کارهایی که کرده بود، بنده قلباً و زباناً او را تحسین می‌کردم امّا امروز در مقابل آنچه او سرمنشأ آن شد و برای کشور بلکه برای منطقه به وجود آورد، در مقابل او من تعظیم می‌کنم» (۹۸/۱۰/۱۸).

شهید سلیمانی یک ویژگی اختصاصی در حیات مادی و یک ویژگی اختصاصی در شهادت دارد. در حیات مادی‌اش بالاترین نشان نظامی کشور «ذوالفقار» را به خود اختصاص داده بود، در شهادتش نیز نشانی را به خود اختصاص داد که به فرموده ولی مختص اوست «شهیدی که به دست خبیث‌ترین انسان‌های عالم یعنی خود آمریکایی‌ها به شهادت برسد و آن‌ها افتخار کنند که او را توانستند شهید کنند، چنین شهیدی غیر از حاج قاسم من کس دیگری را یادم نمی‌آید» (بیانات در منزل حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

اما ویژگی دیگری نیز مربوط به حاج قاسم است که به کمتر شهیدی اختصاص دارد و شاید میزانش در حاج قاسم بی‌نظیر باشد و آن سختی این فقدان بر ولی‌فقیه است، صفتی که حاج قاسم را شبیه مالک اشتر می‌کند « برای ما خیلی سخت است؛ برای شما سخت است، شاید برای من سخت‌تر هم باشد».

۲-۴- اقدامات شهید

محور دومی که در بیانات مقام معظم رهبری به آن پرداخته‌شده است محور اقدامات شهید است، «زحمات و خدمات ارزشمند سردار سلیمانی به اسلام و مسلمین، بی‌شک ذخیره‌ی ارزشمندی در دیوان عدل الهی است» (پیام تسلیت در پی درگذشت مادر سردار سرلشگر سلیمانی، ۹۲/۰۶/۱۹). در ادامه هر یک از اقدامات شهید به‌صورت تفصیلی بیان می‌شود:

۱-۲-۴- تقویت فلسطین

از زمانی که نهضت انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی (ره) در ایران آغاز شد یکی از سیاست‌های ثابت حمایت از فلسطین بوده است. برای رساندن این حمایت‌ها به دست مردم مظلوم و ستمدیده فلسطین نیاز به مردی بزرگ بود تا بتواند این کار تقریباً ناممکن را ممکن سازد، «این‌ها را حاج قاسم سلیمانی کرد. دستشان را پُر کرد. کاری کرد که بتوانند بِایستند، بتوانند مقاومت کنند» (۹۸/۱۰/۱۸).

۲-۲-۴-نابودی داعش

رهبر معظم انقلاب در پاسخ به نامه شهید عزیز سلیمانی درباره پایان سیطره داعش چنین نوشتند: «خدای بزرگ را با همه وجود سپاسگزارم که به مجاهدات فداکارانه شما و خیل عظیم همکارانتان در سطوح مختلف، برکت عطا فرمود و شجره خبیثه‌ای را که به دست طواغیت جهان غرس شده بود، به دست شما بندگان صالح، در کشور سوریه و عراق ریشه‌کن کرد ... شما با متلاشی ساختن این توده سرطانیِ و مهلک، نه‌فقط به کشورهای منطقه و به جهان اسلام بلکه به همه ملّت‌ها و به بشریت خدمتی بزرگ کردید. این نصرتی الهی و مصداق «وَ ما رَمَیتَ اِذ رَمَیتَ وَ لکِنَّ اللهَ رَمی» بود که به‌خاطر مجاهدت شبانه‌روزی شما و هم‌رزمانتان به شما پاداش داده شد» (۹۶/۰۸/۳۰).

۳-۲-۴- خنثی کردن نقشه‌های آمریکا در غرب آسیا

دولت مستکبر و استعمارگر آمریکا هرروز برای جهان نقشه‌هایی مانند ترور، کودتا، جابه‌جایی دولت‌ها، راه‌اندازی جنگ و ... را طراحی و اجرا می‌کند. یکی از اقدامات حاج قاسم سلیمانی

مقابله با این نقشه‌ها بود، «یک نمونه از تدبیر و شجاعت او که این را دشمنانِ او خوب می‌دانند -شاید بعضی از دوستان ندانند- این بود که او به کمک ملّت‌های منطقه یا با کمک‌هایی که به ملّت‌های منطقه کرد، توانست همه نقشه‌های نامشروع آمریکا در منطق غرب آسیا را خنثی کند» (۹۸/۱۰/۱۸).

۴-۲-۴- سازمان‌دهی محور مقاومت

حاج قاسم در هر کشور و منطقه‌ای عناصر حزب‌اللهی و مجاهد را می‌یافت و به آن‌ها کمک می‌کرد تا تشکیلات موردنیاز برای دفاع از مردم و کشور خود را بسازند، «ملّت‌ها بحمدالله بیدارند. ملّت‌ها امروز بیدارند؛ ولی نقش شهید عزیز و رفقای محلّه این شهید [بی‌بدیل بود]؛ مثل همین شهید ابو مهدی (رضوان‌الله تعالی علیه) ... شهید سلیمانی با امثال این‌جور انسان‌های مؤمن و شجاع و نورانی توانستند کارهای بزرگی را انجام بدهند» (۹۸/۱۰/۱۸).

۴-۳- برکات این شهادت عظیم

«یک‌فصل دیگر در مورد شهید سلیمانی، برکات این شهادت عظیم است» (۹۸/۱۰/۱۸). شهید حاج قاسم سلیمانی کارهای بزرگی در زندگی‌اش انجام داد و با پروازش به‌سوی معبود کارهای دیگری را انجام داد که شاید با این کالبد مادی قابل انجام نبود. برکات این شهادت عظیم در ادامه به‌صورت مفصل بیان‌شده است.

۴-۳-۱- نمایش زنده‌بودن انقلاب

«شهادت او، زنده‌بودن انقلاب در کشور ما را به رخ همه دنیا کشید. عدّه‌ای می‌خواستند وانمود کنند که انقلاب در ایران از بین رفته است، مرده است، تمام‌شده -البتّه عدّه‌ای هم سعی می‌کنند که این اتّفاق بیفتد- [امّا] شهادت او نشان داد که انقلاب زنده است؛ دیدید چه خبر شد در تهران؟ دیدید چه خبر شد در شهرهای دیگر؟» (۹۸/۱۰/۱۸).

۴-۳-۲- باز کردن چشم‌های غبارگرفته

حوادث این دنیا و اتفاقات ریزودرشت آن ممکن است اکثریت انسان‌ها را به این‌وآن سو بکشد ولی فطرت انسان‌ها فطرتی خداجو و کمال طلب بوده و تغییر نمی‌کند. در عصر حاضر نیز با توجه به خباثت‌های آمریکا و جهت‌گیری دولت کنونی به سمت غرب و جستجوی راه‌حل‌ها در دست کدخدا، شاید بتوان گفت که این غبار بیش‌ازپیش فطرت جمع زیادی را پوشانده بود، «شهید سلیمانی چشم‌های غبارگرفته را باز کرد با این شهادت» (۹۸/۱۰/۱۸).

۴-۳-۴- خضوع دشمنان

شهید سلیمانی یک‌بار دیگر عظمت ملت ایران را به رخ جهانیان به‌خصوص جهان استکبار کشید، «دشمنان در مقابل عظمت ملّت ایران احساس خضوع کردند؛ ممکن است به رو نیاوردند امّا چاره‌ای ندارند. آن دشمنی که سعی می‌کند این مجاهد عظیم‌القدر را و این سردارِ فرماندهِ مبارزه با تروریسم را به‌عنوان یک تروریست معرفی کند، آمریکایی‌های بی‌انصاف، آمریکایی‌های دروغ‌گو، آمریکایی‌های هَجوگو که واقعاً ارزشی برای حرف‌هایشان نمی‌شود قائل شد، این‌ها سعی می‌کردند این‌جوری عمل کنند؛ ملّت ایران زد توی دهن این‌ها» (۹۸/۱۰/۱۸).

۴-۳-۴- رسوایی آمریکا

خون حاج قاسم به‌قدری پاک‌کننده و بصیرت‌زا بود که نقاب دروغین مبارزه با تروریسم را نیز از چهره شیطان بزرگ کنار زد؛ «این‌ها کسی را که سرشناس‌ترین و قوی‌ترین فرمانده‌مبارزهٔ با تروریسم بود... را ترور کردند. در میدان روبه‌روی جنگ با او مواجه نشدند، دولت آمریکا دزدانه و بزدلانه او را ترور کرد، خودشان هم اعتراف کردند؛ ... اینجا رئیس‌جمهور آمریکا به زبان خودش [اعتراف می‌کند] خدای متعال میزند پشت گردن افراد که خودشان اعتراف کنند؛ اعتراف کردند که ما تروریست هستیم، گفتند ما ترور کردیم. رسوایی از این بالاتر چه می‌شود؟» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۵-۳-۴- خروج آمریکا از منطقه

آنچه تا بدین جا از برکات شهادت حاج قاسم گفته‌شده است، آن چیزهایی که است که به وقوع پیوسته است، ولی مورد آخر یعنی خروج آمریکا از منطقه آن چیزی است که ان شاءالله به‌زودی به وقوع می‌پیوندد. «آنچه در مقام مقابله مهم است -این‌کاره‌ای نظامیِ به این شکل، کفایت آن قضیّه را نمی‌کند- این است که بایستی حضور فساد برانگیز آمریکا در این منطقه منتهی بشود؛ تمام بشود» (۹۸/۱۰/۱۸)؛ که ان شاءالله به‌زودی تمام خواهد شد.

۴-۴- نهاد انسانی نیروی قدس

کسوتی که مردم ایران و جهان حاج قاسم را به آن می‌شناسند، کسوت فرماندهی نیروی قدس است که رهبر معظم انقلاب در تشریح مکتب حاج قاسم سلیمانی مواردی از ویژگی‌های این نیرو را برشمرده‌اند.

حضرت آقا سپاه قدس را این‌گونه معرفی می‌کنند: «سپاه قدس را به‌عنوان یک مجموعه و سازمان اداری صرفاً نبینیم؛ بلکه به‌عنوان یک‌نهاد انسانی و دارای انگیزه‌های بزرگ و روشن انسانی مشاهده کنیم ... سپاه قدس یک نیرویی است که با سعهٔ صدر به همه‌جا و همه‌کس

نگاه می‌کند. رزمندگان بدون مرزند؛ رزمندگان بدون مرز؛ رزمندگانی که هر جا نیاز باشد، آن‌ها در آنجا حضور پیدا می‌کنند؛ کرامت مستضعفان را حفظ می‌کنند؛ خود را بلاگردان مقدسات و حریم‌های مقدّس می‌کنند؛ سپاه قدس را به این چشم نگاه بکنیم؛ آن‌وقت، همین‌ها، همین کسانی که باجان خودشان، با همه توان خودشان به کمک ملّت‌های دیگر و ضعَفای اطراف منطقه که در دسترس آن‌ها است می‌روند، همین‌ها سایه جنگ و ترور و تخریب را از کشور خودمان هم دور می‌کنند و دفع می‌کنند.... آن دشمنی که آمریکا او را تجهیز کرده است، نه برای عراق و سوریه، بلکه درنهایت برای ایران، ایران عزیز؛ داعش را درست کردند، نه برای اینکه فقط در عراق مسلط بشود، هدف اصلی و نهایی ایران بود. آن‌ها می‌خواستند از این طریق، امنیت ما را، مرزهای ما را، شهرهای ما را، خانواده‌های ما را دچار ناامنی و تشویش بکنند؛ این‌ها متوقف شدند به کمک همین جوانان مؤمن و عزیزی که رفتند و این تلاش بزرگ را انجام دادند» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۴-۴-۱- نهاد انسانی دارای انگیزه‌های بزرگ و روشن انسانی

از بیانات مقام معظم رهبری برمی‌آید که نباید نیروی قدس سپاه را به‌عنوان یک سازمان معمولی دید. نیروی قدس سپاه یک‌نهاد انسانی است که دارای انگیزه‌های بزرگ و روشن انسانی است.

۴-۴-۲- رزمندگان بدون مرز

نکته دیگر بدون مرز بودن رزمندگان نیروی قدس است، نیروی قدس درواقع تجلی جهانی بودن انقلاب اسلامی است، نیرویی برآمده از انقلاب اسلامی که هرکجا فریاد مظلومی بلند باشد به یاری آن‌ها می‌شتابد.

۴-۴-۳- حافظ کرامت مستضعفین

ویژگی دیگر نیروی قدس حفاظت از کرامت مستضعفان است. باید توجه داشته باشیم که مستضعفان عالم بدبخت‌های عالم نیستند، قشر آسیب‌پذیر بیچاره نیستند، مستضعفان عالم آن‌هایی هستند که قرآن کریم جایگاهشان را امامت زمین می‌داند و می‌فرماید: «و نرید ان نمن علی الذین استضعفوا فی‌الارض و نجعلهم ائمه و نجعلهم الوارثین» (سوره قصص، آیه ۵)، این بدان معناست که مستضعفین کسانی هستند که شایستگی امامت در زمین رادارند ولی به دلایل دیگری به استضعاف کشیده شده‌اند و اگر از این استضعاف خارج شوند می‌توانند نقش امامت و وارثیت زمین را به‌خوبی ایفا کنند، لذا باید کرامت این قشر به‌خوبی حفظ شود، یکی از ویژگی‌های نیروی قدس حفظ کرامت این انسان‌هاست.

۴-۴-۴- بلاگردان مقدسات

ویژگی بعدی نیروی قدس بلاگردان مقدسات بودن است، نیروی قدس خود را فدای مقدسات می‌کند، نیروهای سپاه قدس همان‌هایی هستند که خداوند در قرآن این‌گونه توصیفشان کرده است: «وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يذْكَرُ فيها اسْمُ اللَّهِ كثِيراً وَلَينصُرَنَّ اللَّهُ مَن ينصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِى عَزِيزٌ» و اگر خداوند بعضی از مردم را به‌وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه‌ها و معابد یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد! و خداوند کسانی را که یاری او کنند (و از آیینش دفاع نمایند) یاری می‌کند؛ خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است (سوره حج، آیه ۴۰). این‌ها کسانی هستند که باعث باقی ماندن مقدسات یعنی آنجاهایی که نام خدا در آن‌ها بسیار برده می‌شود می‌شوند، در عوض خداوند هم این افراد را یاری می‌کند و چه یاری کننده‌ای بهتر از خداوند که هم قوی است و هم شکست‌ناپذیر.

۵-۴-۴- دورکننده سایه جنگ

اما آخرین ویژگی که از بیان ولی معظم فقیه دریافتیم دور کردن سایه جنگ است. اینکه برخی از سیاستمداران ادعا کنند ما سایه جنگ را باسیاست و مذاکره از سر کشور دور کردیم این‌ها حرفه‌ای گزاف و بیهوده‌ای است که یا از روی نادانی می‌زنند و یا از روی خیانت و دروغ‌گویی تا بتوانند رأی جمع کنند. اگر آمریکا و فرزندان نحسش مانند داعش اهل مذاکره بودند و با مذاکره متوقف‌شده و دست از تهدید و جنگ برمی‌داشتند چرا با عراق و سوریه و افغانستان مذاکره نکردند، چرا در قلب اروپا رعب و وحشت ایجاد کردند. شیطان بزرگ تنها از یک‌چیز می‌ترسد و آن‌هم قدرتی برآمده از قدرت خداست، قدرتی که پشتوانه‌اش الله است، قدرتی که حضرت امام خمینی (ره) با توسل به آن می‌فرماید که آمریکا هیچ غلطی نمی‌تواند بکند و امروز دست قدرت خدا در محور مقاومت تجلی کرده است که بخش اعظم آن نیروی قدس سپاه پاسداران است و این قدرت است که سایه جنگ را از سر کشور دور کرده است و امنیت را برای مردم عزیز ایران به ارمغان آورده است.

۵-۴- ایام‌الله روزهای عطف تاریخ

محور خطبه‌های نماز جمعه ولی معظم فقیه بعد از سال‌ها حضور در این جایگاه «ایام‌الله» بود. چون در روزهای گذشته مردم شاهد دو یوم‌الله بوده‌اند که ولی وظیفه دارد این ایام‌الله را به یاد مردم بیاورد همان‌گونه که خداوند در قرآن کریم این وظیفه را به موسی نبی (ع) محول کرده است. «یک احتمال این است که منظور این است که ایام‌الله را به یاد آن‌ها بیاور؛ یک احتمال هم اینکه مقصود این است که به‌وسیله ایام‌الله خدا را، دین را، قیامت را

به یاد آن‌ها بیاور. اهمّیّت ایام‌الله در اینجا معلوم می‌شود که موسی پیامبر عظیم‌الشأن الهی مأمور است که ایام‌الله را به یاد مردم بیاورد. بعد می‌فرماید: إِنَّ فی ذلِکَ لَآیاتٍ لِکُلِّ صَبّارٍ شَکورٍ. ایام‌الله آیه‌اند، نشانه‌اند، دلیل راه‌اند. برای چه کسانی؟ برای کسانی که این دو صفت رادارند: صبّارند و شکورند. صبّار یعنی کسی که سرتاپا استقامت و صبر است، یکسره اهل صبر و استقامت، شکور یعنی آن‌کسی که نعمت را می‌شناسد و شکرگزاری می‌کند» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۱-۵-۴- مصادیق ایام‌الله

در بحث حاضر منظور دو یوم‌الله اخیری است که مقام عظمای ولایت به آن‌ها اشاره‌کرده‌اند. یوم‌الله اوّل در دو هفته منتهی به نماز جمعه حضرت آقا تشییع باشکوه پیکر شهید عزیز حاج قاسم سلیمانی بود، «آن روزی که ده‌ها میلیون در ایران و صدها هزار در عراق و بعضی کشورهای دیگر به‌پاس خونِ فرمانده سپاه قدس به خیابان‌ها آمدند و بزرگ‌ترین بدرقه جهان را شکل دادند، این‌یکی از ایام‌الله است. آنچه اتّفاق افتاد، کار هیچ عاملی جز دست قدرت خدا نمی‌توانست باشد» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

یوم‌الله دوم در هم کوبیدن پایگاه آمریکایی توسط موشک‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بود، «آن روزی هم که موشک‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، پایگاه آمریکایی را در هم کوبید، آن روز هم یکی از ایام‌الله است» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷). «این هم یک جلوه کمک الهی است که پاسخ مجاهدت مخلصانه است» (همان). «این ضربه با هیچ‌چیزی جبران نمی‌شود. حالا اعلام می‌کنند که ما تحریم کردیم، تحریم‌ها را افزایش می‌دهند امّا این کار نمی‌تواند آبروی ازدست‌رفته آمریکا را برگرداند. این پاسخ قدرتمندانه یک چنین خصوصیتی بود» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۲-۵-۴- بقای اثر یوم‌الله

یکی از ابعاد اهمیت ایام‌الله باقی ماندن اثر آن در زندگی ملت‌هاست، «روزها تمام می‌شوند، لکن تأثیرات این روزها در زندگی ملّت‌ها باقی می‌مانند؛ ... باید دست قدرت خدا را دید. بُعد معنوی و بسیار مهم این حادثه همین است که خدای متعال این کار را می‌کند. وقتی خدای متعال یک چنین حرکتی را در ملّت به وجود می‌آورد، انسان باید احساس کند که اراده الهی بر پیروزی این ملّت است» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

هر آنچه را که غرب سعی داشت خلاف خواست مردم نشان دهد و با انواع و اقسام ابزارهایش در حال کوبیدن آن‌ها بود در حاج قاسم متبلور بود. شیطان بزرگ و مزدوران داخلی و خارجی‌اش همواره سعی دارند که بقبولانند که مردم از اسلام و انقلاب خسته‌اند و حاج قاسم مجسمه اسلام و انقلاب بود، شیاطین سعی دارند نشان دهند که مردم از حمایت

مستضعفین عالم خسته‌اند و حاج قاسم بزرگ‌ترین نماد حمایت از مستضعفین عالم بود، امپراتوری رسانه‌ای صهیونیسم سعی دارد نشان دهد مردم از حمایت غزه و لبنان خسته‌اند و حاج قاسم مرد عرصه نبرد در غزه و لبنان بود، دشمنان قسم‌خورده قصد دارند نشان دهند مردم از سپاه متنفرند و حاج قاسم بالاترین و سرشناس‌ترین پاسدار بود و اما دشمنان سعی دارند نشان دهند که مردم از ولایت‌فقیه خسته‌اند و حاج قاسم سرباز ولایت بود و بالاتر که فدایی ولایت‌فقیه بود؛ و مردم نشان دادند که عاشق حاج قاسم ولایی، مبارز، انقلابی، پاسدار، مدافع مظلومان عالم‌اند، مردم عاشقش بودند یا شاید بشود گفت عاشقش شدند و این بالاتر از حمایت و طرفداری و سایر بحث‌های سیاسی است.

۶-۴- وظیفه مردم

وظیفه مردم در سه بعد دشمن‌شناسی، دانستن نقشه دشمن و شیوه مقابله با نقشه دشمن معنا پیدا می‌کند که تبیین این‌ها کار صاحبان فکر است، «مردم بایستی هم دشمن را بشناسند، هم شیوه‌های کاریِ دشمن را بدانند، هم باید نحوه مقابل با این شیوه‌ها را بدانند؛ این کار صاحبان فکر است» (۹۸/۱۰/۱۸).

۱-۶-۴- دشمن‌شناسی

«آنچه وظیفه ما به‌عنوان مردم، به‌عنوان آحاد جمهوری اسلامی است: اولاً دشمن‌شناسی است؛ دشمن را [بشناسیم]؛ در شناخت دشمن اشتباه نکنید. نگویید که خب همه می‌دانیم؛ بله شما می‌دانید که دشمن کیست؛ ... دشمن عبارت است از آمریکا، رژیم صهیونیستی و دستگاه استکبار؛ دستگاه استکبار فقط آمریکا نیست، فقط دولت‌ها نیستند؛ یک مجموعه‌ای از کمپانی‌ها و غارتگران دنیا و ستمکاران دنیا و مانند این‌ها [هستند] که با هر مرکزی که با ستم و غارتگری مخالف باشد مخالف‌اند؛ دشمن این‌ها هستند» (۹۸/۱۰/۱۸).

باید توجه داشت شرط دشمنی اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران است. «ما فلان دولتِ در منطقه یا بیرون منطقه که حالا یک‌وقتی یک‌حرفی هم علیه ما بزند و یک‌چیزی هم بگوید را دشمن به‌حساب نمی‌آوریم؛ این‌ها دشمن نیستند؛ مادامی‌که حرکتی از آن‌ها در خدمت دشمن و علیه جمهوری اسلامی سَر نزند، این‌ها را دشمن به‌حساب نمی‌آوریم» (۹۸/۱۰/۱۸).

۲-۶-۴- دانستن نقشه دشمن

بعد از دشمن‌شناسی، مهم است که نقشه دشمن را بدانیم، بدانیم دشمن چه‌کار دارد می‌کند و چه‌کار می‌خواهد بکند؟ در دانستن نقشه دشمن اوّلین نکته مهم این است که دشمنی این

جبهه «موسمی و فصلی نیست؛ این دشمنی، یک دشمنی ذاتی است، دشمنی همیشگی است، هر وقت بتوانند ضربه بزنند می‌زنند» (همان).

البته دشمن در این دشمنی همیشگی در هرزمانی از ابزارهایی که می‌تواند برای دشمنی استفاده می‌کند، یکی از این ابزارها تحریم است، «علیه جمهوری اسلامی در میدان سیاست، در میدان اقتصاد -می‌بینید دیگر این تحریم‌ها را در میدان مسائل امنیتی [توطئه می‌کنند]» (همان). ابزار دیگر دستگاه استکبار شورای به‌اصطلاح امنیت است «دولت خبیث انگلیس، دولت فرانسه و دولت آلمان؛ تهدید ایران که ما مسئله هسته‌ای را بار دیگر به شورای امنیت می‌بریم» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

استکبار جهانی در حمله به مردم بزرگ ایران دونقطه اساسی را موردحمله قرار می‌دهد اوّل مبانی فکری اسلامی و انقلابی، دوم وحدت ملی؛ «نقاط اساسی عبارت است از مبانی فکری -چه [مبانی] فکریِ اسلامی، چه مسائل مربوط به انقلاب و وحدت ملّی ... البتّه توطئه آمریکا و مانند آن، فقط این نیست؛ این مهم‌ترینش است» (۹۸/۱۰/۱۸).

کار دیگر دشمن فراموشاندن ایام‌الله و روزهای پیروزی حق بر باطل است تا بتوانند مردم را ناامید کنند، «یک عدّه‌ای سعی می‌کنند این یوم‌الله‌های حساس این روزها را به دست فراموشی بسپارند» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷). یک کار دیگر دشمن این است که خود را دشمن نشان ندهد. حضرت آقا در این مورد می‌فرمایند: «سخنگویان دولت شریر آمریکا مدام تکرار می‌کنند که ما در کنار مردم ایرانیم. دروغ می‌گویید! اگر در کنار مردم ایران هم باشید برای این است که خنجر زهرآلود خود را به خون مردم ایران فروکنید» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

درنهایت دشمن برای پیشبرد نقشه‌هایش از یک ابزار دیگر که تحریف است استفاده می‌کند، شهید مطهری (ره) یهودیان را قهرمان تحریف معرفی می‌کند (مطهری، ۱۳۶۸: ۱۳). «آن دشمنی که سعی می‌کند این مجاهد عظیم‌القدر را و این سردارِ فرماندهِ مبارزه با تروریسم را به‌عنوان یک تروریست معرفی کند، آمریکایی‌های بی‌انصاف، آمریکایی‌های دروغ‌گو، آمریکایی‌های هَجوگو که واقعاً ارزشی برای حرف‌هایشان نمی‌شود قائل شد، این‌ها سعی می‌کردند این‌جوری عمل کنند» (۹۸/۱۰/۱۸).

۳-۶-۴-شیوه مقابله با نقشه دشمن

آنچه از بیانات حضرت آقا برداشت کرده‌ایم این است که شیوه مقابله با نقشه دشمن در دو بعد قابل‌بیان است، اوّل بعد شکور بودن و دوم بعد قوی شدن که شامل صبار بودن مردم هم می‌شود.

۱-۳-۶-۴-شکور بودن

در بحث ایام‌الله دو صفت برای مخاطبان تذکر برشمرده شد، صباری و شکور بودن. «شکورند، یعنی اوّلاً نعمت را می‌شناسند، ابعاد پنهان و آشکار نعمت را می‌بینند؛ ثانیاً قدرشناس نعمت‌اند، یعنی ارزش این نعمت را، وزن این نعمت را، قیمت این نعمت را می‌دانند؛ ثالثاً بر اساس آن احساس مسئولیت می‌کنند، بر اساس این نعمتی که خداداده، احساس مسئولیت می‌کنند» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

در مرحله دوم مردم باید وزن و قیمت این نعمت‌ها را بدانند، «خب در کرمان حاج قاسم را همه از نزدیک می‌شناختند؛ این جمعیتی که امروز در کرمان به خیابان آمد، این چیز عجیبی نبود؛ امّا تبریز چه؟ دیدید تبریز را؟ دیدید؟ چه جمعیتی! ... این‌ها نعمت‌های کوچکی است که جلوی چشم ما است؛ نعمت‌های بزرگ، آن‌هایی است که ما نمی‌بینیم، آن‌هایی که ما نمی‌فهمیم، آن‌هایی که «ما رات عَینٌ وَ لا سَمِعَت اُذُنٌ وَ لا خَطَرَ عَلی قَلبِ بَشر»، به دل‌های ما حتّی خطور نکرده آن‌جور نعمت‌ها، اصلاً قابل تصوّر برای ما نیست؛ [آن‌ها را] خدای متعال در اختیار او گذاشته» (بیانات در منزل حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

اما مرحله سوم احساس مسئولیت است در قبال آن نعمتی که خدای متعال عطا کرده است، «ملّت ایران نشان داد که از خطّ مجاهدتِ شجاعانه دفاع می‌کند، ملّت ایران نشان داد که به نمادهای مقاومت عشق می‌ورزد، ملّت ایران نشان داد که طرف‌دار مقاومت است، طرفدار تسلیم نیست» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷)، «ملّت ایران یاد و نام شهید عالی‌مقام سردار سپهبد قاسم سلیمانی و شهدای همراه او به‌ویژه مجاهد بزرگ اسلام جناب آقای ابو مهدی المهندس را بزرگ خواهد داشت» (پیام به مناسبت شهادت حاج قاسم سلیمانی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

ملت ایران برای اینکه شکر نعمت به‌جا آورد باید راه حاج قاسم و هم‌رزمانش را باقدرت بیشتر ادامه دهد، «با رفتن او به حول و قوّت الهی کار او و راه او متوقف و بسته نخواهد شد. ... همه دوستان و نیز همه دشمنان بدانند خطّ جهاد مقاومت با انگیز مضاعف ادامه خواهد یافت و پیروزی قطعی در انتظار مجاهدان این راه مبارک است. فقدان سردار فداکار و عزیز ما تلخ است ولی ادامه مبارزه و دست یافتن به پیروزی نهایی کام قاتلان و جنایتکاران را تلخ‌تر خواهد کرد» (همان) و به همین دلیل است که در حکم سردار قاآنی جانشین حاج قاسم تأکید می‌کنند که «برنامه آن نیرو عیناً همان برنامه دوران فرماندهی شهید سلیمانی است» (حکم انتصاب سردار قاآنی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

و درنهایت باید توجه داشت که عصبانی کردن دشمن جزئی از برنامه شکر نعمت است، «اینکه بعضی فکر کنند که شما کاری نکنید که آمریکا عصبانی بشود - می‌گویند بعضی‌ها و در روزنامه‌ها می‌نویسند- درست نقطه مقابل فرمایش پروردگار عالم است: وَ مَثَلُهُم فِی الإنجیلِ کَزَرعٍ أخرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاستَغْلَظَ فَاستَوی عَلی سُوقِهِ یُعجِبُ الزُّرّاعَ لِیَغیظَ بِهِمُ الکُفّارَ؛ رشد عناصر مؤمن، این نهال‌های برومند، این جوان‌های مؤمن، اصلاً برای این است که «لِیَغیظَ بِهِمُ الکُفّار» تا دشمن عصبانی بشود» (۹۸/۱۰/۱۸).

۲-۳-۶-۴-قوی شدن

«خُب حالا که ملّت ایران این حادثه را شناخت، قدر و قیمت آن را دانست؛ حالا باید چه‌کار کنیم؟ من در یک کلمه عرض می‌کنم: ملّت عزیز ایران باید همتشان این باشد که قوی بشوند. تنها راه در پیش پای ملّت ایران عبارت است از قوی شدن؛ باید تلاش کنیم قوی بشویم» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷). پیش‌ازاین هم حضرت آقا در دیدار مردم قم بازهم بر قوی شدن تأکید کرده‌اند: «علاجش این است که ما خودمان را قوی کنیم؛ قوی ازلحاظ نظامی، قوی ازلحاظ امنیتی، قوی ازلحاظ سیاسی، قوی ازلحاظ اقتصادی. از جهات مختلف خودمان را قوی کنیم که دشمن نتواند ضربه بزند» (۹۸/۱۰/۱۸).

قوی شدن ابعادی دارد که باید به آن‌ها توجه کرد، یکی از این ابعاد صبار بودن است، «صبّارند یعنی یکپارچه اهل استقامت و صبرند، به اندک چیزی از میدان خارج نمی‌شوند؛ ایستادگی می‌کنند» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷) این قوی شدن دیگر با چه چیزی محقق می‌شود؟ «با اتّحاد، با حضور، با صبر و استقامت و باکار سخت و پرهیز از تنبلی؛ این اگر [محقق] شد، به توفیق الهی، به فضل الهی، ملّت ایران در آینده نه‌چندان دوری آن‌چنان خواهد شد که دشمنان حتّی جرئت تهدید هم پیدا نکنند» (همان).

مسئله دیگر در قوی شدن توجه به‌تمامی ابعاد است، «ما بحمدالله دارای قدرتیم و به توفیق الهی قوی‌تر هم خواهیم شد. البتّه قدرت فقط قدرت نظامی نیست؛ قدرت، قدرت نظامی نیست؛ اقتصاد کشور باید قوی شود، وابستگی به نفت بایستی تمام بشود، نجات پیدا کنیم از وابستگی اقتصادمان به نفت؛ جهش علمی و فنّاوری باید ادامه پیدا کند؛ پشتوانه همه این‌ها هم حضور مردم عزیزمان درصحنه است. باید ملّت ایران و مسئولین کشور تلاششان برای قوی شدن کشور و قوی شدن ملّت باشد» (همان).

درنهایت ۶ مضمون سازمان دهنده ذیل مضمون فراگیر مکتب حاج قاسم سلیمانی جای گرفتند. شبکه مضامین حاصله ذیل، مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی را نشان می‌دهد.

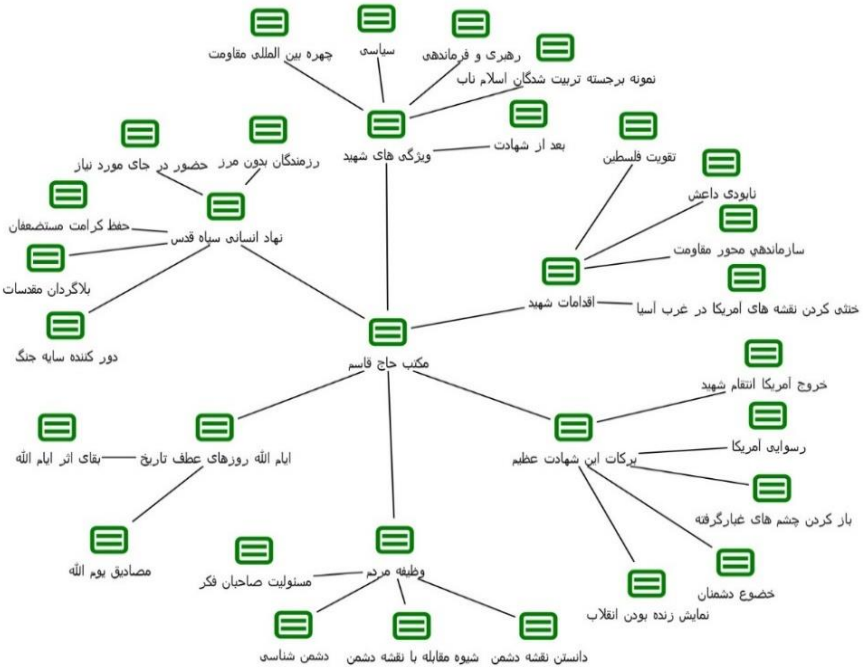

شکل ۳- شبکه مضامین مکتب شهید سلیمانی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری

۵- بحث و نتیجه گیری و پیشنهادها

۵-۱ بحث

هرچند زمان زیادی از شهادت شهید سلیمانی نمی‌گذرد ولی در رابطه با شهید سلیمانی تألیفات مختلفی در داخل کشور صورت پذیرفته است که بیشتر آن‌ها به شکل کتاب می‌باشد و بیشتر به ابعاد مختلف این شهید بزرگوار از نگاه هم‌رزمان و افرادی که با ایشان آشنایی داشته‌اند و یا از نگاه رسانه‌ها پرداخته‌اند و برخی از آن‌ها نیز به بیان و یا تحلیل گفته‌ها و نوشته‌هایش پرداخته‌اند. در آثار لاتین از چند بعد به سردار سپهبد حاج قاسم سلیمانی پرداخته‌اند، دسته اوّل مقالاتی که پیش از ترور سردار نوشته‌شده و بیشتر به نقش ایشان در

محور مقاومت و کشورهای اسلامی و مبارزه با داعش و سیاست‌های استکبار جهانی به‌طور خاص آمریکای جنایتکار پرداخته‌اند، دسته دوم مقالاتی که پس از ترور سردار نگاشته شده و از چند زاویه به این اتفاق مهم پرداخته‌اند، برخی با نگاه حقوقی، قانونی بودن این ترور را موردپژوهش قرار داده‌اند، برخی با نگاه اثرگذاری این حادثه در جهان اسلام به نفوذ جمهوری اسلامی ایران در کشورهای اسلامی و دیگر نقاط جهان پرداخته‌اند و برخی آینده سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در جهان به‌خصوص منطقه غرب آسیا را مورد ملاقه قرار داده‌اند.

در این میان خلأ پژوهشی که ابعاد مختلف این شهید را به‌عنوان مکتب از نگاه مقام معظم رهبری پرداخته باشد به‌شدت احساس می‌شود. تفاوت اساسی این مقاله با دیگر آثار مرتبط در پرداختن به مکتب سلیمانی از نگاه ولی امر مسلمین حضرت امام خامنه‌ای حفظِه الله می‌باشد.

با تأکید بر فرامین رهبر معظم انقلاب اسلامی مبنی بر نگاه به شهید سلیمانی به چشم یک مکتب، دغدغه شناسایی و تبیین مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی، در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی، جهت طراحی و اجرای مسیر تربیت شهید سلیمانی‌های آینده به وجود آمد که مسئله اصلی تحقیق حاضر محسوب می‌شود. طبق تعریف مختار مکتب، مکتب شهید سلیمانی شامل خطوط اصلی و روش‌ها، بایدها و نبایدها، خوب‌ها و بدها، هدف‌ها و وسیله‌ها، نیازها و دردها و درمان‌ها، مسئولیت‌ها و تکلیف‌ها است. این مکتب، برگرفته از مکتب امام خمینی (ره) و ذیل مکتب اسلام تعریف می‌شود. با این نگاه، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های مطرح‌شده در بیانات رهبر معظم انقلاب در تبیین مکتب امام خمینی (ره) و آموزه‌های مکتبی اسلام، در فهم و تبیین مکتب شهید سلیمانی اهمیت ویژه‌ای دارد. با این نگاه، همچون مکتب امام خمینی (ره)، در مکتب شهید سلیمانی نیز سه بعد مهم معنویت (اخلاص)، عقلانیت (تدبیر) و عدالت وجود دارد و همواره سیاست با معنویت درهم‌تنیده است، مردم دارای نقش پررنگ هستند، نگاه حاکم بین‌المللی و جهانی است و نه در محدوده جغرافیایی محدود، این مکتب پاسدار ارزش‌های اسلامی و انسانی است و درنهایت در این مکتب نیز باید به دنبال عدالت اجتماعی در جهان بود.

۲-۵- نتیجه‌گیری:

بامطالعه بیانات امام خامنه‌ای مدظله‌العالی که مرتبط با مکتب شهید سلیمانی تشخیص داده شد درمجموع تعداد ۱۶۴ مضمون اصلی از بیانات معظم له استخراج شد که ذیل ۶ مضمون سازمان دهنده سازمان یافتند. مضامین سازمان دهنده عبارت‌اند از:

ویژگی‌های شهید: برخی از ویژگی‌های شخصیتی شهید سلیمانی در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی ذیل پنج دسته ویژگی‌های تربیت اسلامی، ویژگی‌های رهبری و فرماندهی ایشان، ویژگی‌های سیاسی، ویژگی‌های بین‌المللی و ویژگی‌های بعد از شهادت شهید سلیمانی تبیین شده است.

اقدامات شهید: ذکر برخی اقدامات شهید سلیمانی، یکی دیگر از محورهای فرامین رهبر معظم انقلاب اسلامی بوده که در چهار دسته، تقویت فلسطین، نابودی داعش، خنثی کردن نقشه‌های آمریکا در غرب آسیا و سازمان‌دهی محور مقاومت احصاء و دسته‌بندی‌شده است.

برکات این شهادت عظیم: ذکر برکات شهادت عظیم سردار سلیمانی، محور سوم منویات امام خامنه‌ای مدظله‌العالی در مورد مکتب شهید سلیمانی است که در پنج قسمت نمایش زنده‌بودن انقلاب، باز کردن چشم‌های غبارگرفته، خضوع دشمنان، رسوایی آمریکایی و خروج آمریکا از منطقه قابل‌تقسیم است.

وظیفه مردم: وظیفه مردم ذیل مکتب شهید سلیمانی و پس از شهادت ایشان، یکی دیگر از محورهای فهم مکتب شهید سلیمانی در فرامین رهبر انقلاب است که در چهار قسمت دشمن‌شناسی، دانستن نقشه دشمن، شیوه مقابله با نقشه دشمن و مسئولیت صاحبان فکر تقسیم‌بندی شده است.

ایام‌الله، روزهای عطف تاریخ: تبیین روز شهادت و روز انتقام از دشمن در کلام رهبر انقلاب اسلامی به ایام‌الله و روزهای عطف تاریخ، یکی دیگر از محورهای موردتوجه در فهم مکتب شهید سلیمانی است که ذیل دو قسمت مصادیق ایام‌الله و بقای اثر یوم‌الله تبیین شده است.

نهاد انسانی نیروی قدس: لازمه شناخت مکتب شهید سلیمانی در کلام رهبر انقلاب اسلامی، شناخت حاصل زحمات آن شهید بزرگوار یعنی نهاد انسانی نیروی قدس است که در کلام معظم له، ویژگی‌های این نهاد در پنج قسمت رزمندگان بدون مرز، حضور در جای موردنیاز، حفظ کرامت مستضعفان، بلاگردان مقدسات و دورکننده سایه جنگ شمرده‌شده است.

۳-۵- پیشنهادها:

با توجه به اینکه در مقاله حاضر نویسندگان از روش تحلیل مضمون به‌صورت استقرایی برای استخراج ابعاد مکتب سلیمانی استفاده کرده‌اند پیشنهاد می‌شود که دیگر پژوهشگران با همین شیوه مکتب سایر افراد برجسته در انقلاب اسلامی مانند مقام معظم رهبری، شهید بهشتی، امام موسی صدر و ... را موردمطالعه قرار دهند. پیشنهاد دیگر اینکه پژوهشگران بعدی با استفاده از روش قیاسی و چارچوب‌های موجود به تبیین مکتب سلیمانی بپردازند. پیشنهاد آخر اینکه، در ادامه پژوهش صورت پذیرفته ابعاد مختلف مکتب سلیمانی با استفاده از آثار به‌جامانده از شهید بزرگوار حاج قاسم سلیمانی تبیین شود.

مبتنی بر یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌شود که تحقیقاتی در موضوعات ذیل صورت پذیرد: شایستگی‌های فرماندهی شهید سلیمانی، اقدامات شهید سلیمانی با تأکید بر مبارزه با تروریسم سازمان‌یافته، نقش و وظیفه مردم در ادامه راه شهید سلیمانی و نقش نیروی قدس در دفاع از مستضعفین در سراسر عالم.

۶- منابع

۶-۱ منابع فارسی

مقاله ها

۱. ضیایی فر، سعید، (۱۳۸۶). **درنگی در اصطلاح مکتب فقهی**، فصلنامه علمی پژوهشی کاوشی در فقه، شماره ۵۳، پاییز، ۱۶۵-۱۷۵.

۲. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمد سعید؛ فقیهی ابوالحسن؛ شیخزاده محمد (۱۳۹۰). **تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی**؛ دو فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی؛ ۵ (۲) پاییز و زمستان ۱۳۹۰؛ ۱۵۱-۱۹۸.

۳. سلطانی، محمدرضا؛ خانی، علی (۱۳۹۵). **استخراج معیارهای ارزیابی عملکرد دستگاه‌های فرهنگی مبتنی بر انتظارات و مطالبات مقام معظم رهبری**، فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۴ (۲)، تابستان ۱۳۹۵، صص ۱۰۵-۱۳۳.

۴. ظاهری، محمدمهدی، (۱۳۹۹). **ارائه الگوی مدیریتی در تراز انقلاب برای مدیران عالی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریتی شهید سپهبد قاسم سلیمانی**، فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۸ (۱)، بهار ۱۳۹۹، صص ۲۱-۴۶.

کتاب و پایان‌نامه

۱. قرآن کریم.

۲. نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی.

۳. بنی‌لوحی، سیدعلی، (۱۳۹۸). **این مرد پایان ندارد: زندگی سرباز سرافراز شهید قاسم سلیمانی**، اصفهان: راه بهشت.

۴. بهمن، شعیب، (۱۳۹۶). **توافق سلیمانی ــ پوتین: امکان‌سنجی روابط راهبردی ایران و روسیه**، تهران: موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.

۵. حمیدزاده، محسن، (۱۳۹۸). **بازنمایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در رسانه‌های غربی؛ مطالعه موردی سردار قاسم سلیمانی در شش نشریه غربی از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ میلادی**، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

۶. دانایی‌فرد، حسن؛ اسلامی، آذر (۱۳۹۰). **کاربرد استراتژی پژوهشی نظریه داده بنیاد در عمل، ساخت نظریه بی‌تفاوتی سازمانی**، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

۷. رحیمی، ناهید، (۱۳۹۸). **مجموعه شناسنامه شهدا، جلد سی و چهارم: شهید قاسم سلیمانی**، قم: نشر کتابک.

۸. سلیمانی، قاسم، (۱۳۹۴). **حاج قاسم: جستاری در خاطرات حاج قاسم سلیمانی**، به اهتمام علی‌اکبر مزد آبادی، تهران: نشر یا زهرا (س).

۹. سلیمانی، قاسم، (۱۳۹۸). **ذوالفقار: برش‌هایی از خاطرات شفاهی حاج قاسم سلیمانی**، به اهتمام علی‌اکبری مزد آبادی، تهران: نشر یا زهرا (س).

۱۰. کاوه، ناصر، (۱۳۹۸). **من قاسم سلیمانی هستم سرباز ولایت دفاع مقدس**، تهران: نوآوران سینا.

۱۱. کرامتی مشکینی، مرتضی، (۱۳۹۵). **سربازان سردار: شجاعت‌ها و رشادت‌های سردار حاج قاسم سلیمانی و شهدای مدافع حرم**، قم: سه‌نقطه.

۱۲. کرم زاده، سیامک؛ عابدینی، عبدالله (۱۳۹۹). **ابعاد حقوقی به شهادت رساندن سپهبد قاسم سلیمانی توسط ایالات‌متحده در عراق، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب**، سال هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۹، صص ۲۱۷-۲۴۴.

۱۳. گروه فرهنگی تقدیر، (۱۳۹۸). **سردار دل‌ها: (خاطرات وزندگی شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی)**، تهران: انتشارات تقدیر.

۱۴. محدثی، جواد (۱۳۹۲). **فرهنگ غدیر**، قم: نشر معروف.

۱۵. مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). **حماسه حسینی**، تهران: انتشارات صدرا.

۱۶. مطهری، مرتضی (۱۳۷۱). **انسان وایمان**، تهران: انتشارات صدرا.

۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۷۳). **انسان کامل**، تهران: انتشارات صدرا.

۱۸. مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). **نهضت حسینی**، تهران: انتشارات بینش مطهر.

۱۹. مطهری، مرتضی، (۱۳۹۸). **مجموعه آثار استاد شهید مطهری**، ج ۲، تهران: صدرا.

۲۰. موسوی خمینی، سید روح‌الله، (۱۳۸۵). **صحیفه امام**، ج ۲۱، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ چهارم.

۲۱. مهران‌فر، ابوذر، (۱۳۹۷). **برادر قاسم: جستاری در اندیشه‌های راهبردی حاج قاسم سلیمانی در حوزه ولایت، انقلاب، دفاع مقدس، شهادت، مدافعان حرم، فرهنگ و هنر**، قم: مهر امیرالمؤمنین (ع).

تارنمای اینترنت

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سید علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)- مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی. *https://farsi.khamenei.ir*

۲. تارنمای پرسمان دانشگاهیان، *https://www.porseman.com*

۳. تارنمای دیکشنری آنلاین آبادیس، *https://dictionary.abadis.ir*

۴. تارنمای واژه‌یاب، *https://www.vajehyab.com*

۵. هدایتی، احمدرضا، (۱۳۹۳). **آشنایی اجمالی با مفهوم مکتب (مرتبط با فرآیند تحقق اهداف انقلاب اسلامی)**، در دسترس تارنمای ره‌توشه، *http://rahtooshe.com/?p*۲۳۸۳.

۶-۲ منابع لاتین

۱. Ahmed Salah Hashim (2020). **Iranian General's Killing: How Will Iran Respond?**» RSIS Commentaries, 005-20

۲. Agbada, Agbada (2020). "**Is the Killing of Qasem Soleimani by the United States of America Legal Under International Law?** (January 7, 2020). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3515524 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3515524

۳. Brylew, Marek (2019). "**Kassim Sulejmani – generał Bliskiego Wschodu**", Akademia Pomorska w Słupsku, pp 173-191

٤. Chin, James (2020). **Soleimani killing tests Iran's ties with Malaysia and Indonesia**", JANUARY 07, 2020

٥. Immelman,Aubrey (2020). **'How Will President Trump Respond to Iranian Retaliation for the How Will President Trump Respond to Iranian Retaliation for the Killing of Qasem Soleimani?** Collegeville and St. Joseph, MN: St. John's University and the College of St. Benedict, Unit for the Study of Personality in Politics. Retrieved from Digital Commons website: http://digitalcommons.csbsju.edu/psychology_pubs/123/

٦. Kazimi, Nibras (2020) "**Review: Qasem Soleimani: A Caesar Interrupted? (Reviewed Work: Temperature Rising: Iran's Revolutionary Guards and Wars in the Middle East by Nader Uskowi)**, Bustan: The Middle East Book Review,Vol. 11, No. 1 (2020), pp. 20-33

۷. Scharp, Kristina M. & Matthew L. Sanders (2018), "**What is a theme? Teaching thematic analysis in qualitative communication research methods"**, Communication Teacher, November 2018, pp 1-5.

۸. Singh, Bilveer (2020). "**Implications of Soleimani's Killing for South and Southeast Asia**", Counter Terrorist Trends and Analyses, Vol. 12, No. 2 (March 2020), pp. 12-16

۹. TALMON, STEFAN AND HEIPERTZ,MIRIAM (2020). **"The U.S. killing of Iranian General Qasem Soleimani: of wrong trees and red herrings, and why the killing may be lawful after all**", institute for public international lawBONN RESEARCH PAPERSON PUBLIC INTERNATIONAL LAW, Paper No 18/2020, 2 February 2020, pp 1-16 (Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=3530273)

۱۰. Wang, Shouhong & Hai Wang & Nadia Khalil (2018), "**A Thematic Analysis of Interdisciplinary Journal of Information"**, Knowledge and Management (IJIKM), Volume 13, July 2018, pp 201-231.

Books

۱. Creswell, J. W. (2013). "**Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches"**. Los Angeles: Sage Publications.

Websites

۱. Dictionary by **Merriam-Webster: America's most-trusted online** *Available by* https://www.merriam-webster.com